

**MEMÒRIA DE LA INTERVENCIÓ ARQUEOLÒGICA
PREVENTIVA AL PARC DE LA CIUTADELLA
(PASSEIG DE JOAQUIM RENART).**

(18 d'abril a 6 de maig de 2011

23 a 27 de maig de 2011

30 de maig a 3 de juny 2011

20 de juny a 1 de juliol de 2011)

Nº Expedient DGPC: 470 K121 NB 2011/1-7112

470 K121 NB 2011/2-7244

470 K121 NB 2011/3-7282

470 K121 NB 2011/4-7414

Codi MUHBA: 030/11

Ciutat Vella, Barcelona (Barcelonès)

Promotor:

**Departament de Medi Ambient
(Ajuntament de Barcelona)**

Realització

Arqueociència Serveis Culturals SL

Direcció:

Xavier Geis i Elias

Artés, Setembre de 2011

ÍNDEX:

1. Introducció	3
2. Situació i descripció del lloc de la intervenció	4
3. Entorn geogràfic i geològic	5
4. Introducció històrica	7
5. Protecció legal i antecedents arqueològics	12
6. Motivació i metodologia	13
7. Tasques realitzades i resultats	15
7.1. Dipòsit	15
7.2. Rases	19
7.2.1. Rasa 1	19
7.2.2. Rasa 2	25
7.3. Rebliment de les estructures	27
8. Conclusions	28
9. Bibliografia	30
 ANNEX I: Relació d'Unitats Estratigràfiques	 31
ANNEX II: Llistat Fotogràfic	49
ANNEX III: Fotografies	52
ANNEX IV: Planimetria	56

FITXA TÈCNICA

LLOC DE LA INTERVENCIÓ: Parc de la Ciutadella, Passeig Joaquim Renart

JACIMENT: Barcelona

MUNICIPI: Barcelona

COMARCA: Barcelonès

COORDENADES ETRS89: X=431976.8 m
Y=4582436.0 m
Z= 7,6 m sobre el nivell del mar

TIPUS DE JACIMENT: Urbà, arquitectura militar

PARAULES CLAU: Ciutadella, Baluard "del Príncep", Camí cobert

RESUM: Les tasques realitzades consistiren en el seguiment arqueològic del rebaix de terres per a la construcció d'un nou dipòsit d'aigües freàtiques. En el transcurs dels rebaixos es documentà part de la fonamentació d'un mur que limitava el camí cobert de la fortificació, construït a partir de la segona meitat del segle XVIII

DADES DE LA INTERVENCIÓ

DATES: Del 18 d'abril al 6 de maig de 2011, del 23 al 27 de maig de 2011, del 30 de maig al 3 de juny de 2011 i del 20 de juny a l'1 de juliol de 2011.

Nº EXPEDIENT DGPC: 470 K121 NB 2011/1-7112, 470 K121 NB 2011/2-7244, 470 K121 NB 2011/3-7282, 470 K121 NB 2011/4-7414.

CODI MUHBA: 030/11

TIPUS D'INTERVENCIÓ: Preventiva

DIRECCIÓ ARQUEOLÒGICA: Xavier Geis i Elías

DIBUIX I DIGITALITZACIÓ: Xavier Geis i Elías

TOPOGRAFIA: Aida Lopez (Infraplan)

EXECUCIÓ: ARQUEOCIÈNCIA SCSL.

CONSTRUCTOR: COPCISA.

PROMOTOR: Departament de Medi Ambient (Ajuntament de Barcelona).

1. INTRODUCCIÓ

Entre els dies 18 d'abril i 1 de juliol de 2011, s'ha dut a terme una intervenció arqueològica preventiva a la zona nord est del Parc de la Ciutadella, just darrera de la font ornamental, en un parterre entre el passeig de Joaquim Renart i el passeig Pujades de Barcelona.

Tal i com s'indicava en el projecte d'intervenció arqueològica¹ aquesta intervenció ha consistit en el seguiment del rebaix de terres per a la construcció d'un nou dipòsit per a aigües freàtiques i en el control de rebaix de terres en l'obertura de rasses dins el parc per a la connexió del dipòsit amb la xarxa d'aigües freàtiques.

La institució constructora, COPCISA, ha estat l'encarregada de posar-se en contacte amb l'empresa Arqueociència SC, SL, per tal d'endegar les tasques explicitades en el Projecte d'Intervenció Arqueològica, sota la direcció tècnica de l'arqueòleg Xavier Geis i Elias.

Fig. 1.- Foto final de la intervenció a la zona del dipòsit.

¹ MUHBA "Projecte d'Intervenció Arqueològica al Parc de la Ciutadella (Passeig de Joaquim Renart), Ciutat Vella, Barcelona. Codi_ 030/11"

2. SITUACIÓ I DESCRIPCIÓ DEL LLOC DE LA INTERVENCIÓ

La present intervenció s'està desenvolupant a la zona nord del Parc de la Ciutadella, darrera de la font ornamental, en el passeig Joaquim Renart, a tocar del passeig Pujades, dins del districte de Ciutat Vella de Barcelona.

La zona on s'intervé correspon a un espai de parterres enjardinats majoritàriament i en part, a les zones de camí interior del parc amb una nivell superficial de sorra compactada.

Fig. 2.- Plànol de situació s/e. Encerclada l'àrea d'intervenció.
Font: Institut Cartogràfic de Catalunya (ICC).

3. ENTORN GEOGRÀFIC I GEOLÒGIC

A nivell geomorfològic, la ciutat se situa en el Pla de Barcelona, unitat morfològica que juntament amb la Serra de Collserola conforma la comarca del Barcelonès, entre els sectors deltaics dels rius Llobregat i Besòs, tot limitant a l'est amb el mar. El pla és separat de la Serra de Collserola per una falla d'orientació nord-est/sud-oest, actualment coberta per materials quaternaris. La seva morfologia és resultat de les transgressions i regressions marines produïdes al llarg del temps i es caracteritza pel domini de materials al·luvials aportats per rieres, torrents i aigües d'escorrentiu. Aquesta plana es distingia per la presència de petits turons com ara el Mont Tàber o el Turó dels Ollers, tots ells absorbits per l'urbanisme de la ciutat ja des d'antic.

Pel que fa a la zona del Parc de la Ciutadella, aquesta s'emmarca geogràficament en el Pla de Barcelona. Aquesta plana quaternària està oberta pel sud-est a la mar i limitada, pel nord-oest, per una barrera muntanyosa, la Serralada litoral, que el separa de la veïna depressió del Vallès; per migjorn és limitada per la falla que segueix, ran de mar, des de Garraf i el turó de Montjuïc, continua pels anomenats turons arran de mar, actualment integrats dins de la trama urbana (turó dels Ollers, del Tàber, de les Falzies, de la Bóta, etc.), i arriba fins al turó de Montgat, més enllà del Besòs. Finalment, pel nord-est i el sud-oest s'estén fins als límits naturals que marquen les artèries fluvials del Besòs i del Llobregat.

El Pla presenta una zona de ruptura amb la presència d'un salt o esglaó d'uns vint metres, en el punt de contacte entre Ciutat Vella i l'Eixample, clarament visible en la morfologia urbana (les baixades de Jonqueres, de la Via Laietana, del carrer de les Moles o d'Estruc, per citar-ne alguns exemples). El sector comprès entre el citat esglaó i la mar és conegut com a *pla de baix*. En aquesta zona, a diferència del que trobem a l'àrea superior (anomenada *pla inclinat*), no hi ha sòcol de llicorella ni de granit, sinó un mantell al·luvial format per les aportacions de les rieres, dels torrents, dels deltes dels rius veïns i del corrent litoral.

4. INTRODUCCIÓ HISTÒRICA

Els actuals terrenys del Parc de la Ciutadella corresponen majoritàriament als terrenys que foren destinats a la construcció de la Ciutadella militar iniciada el 1716.

Entre els anys 1705 i 1714 s'esdevé la Guerra de Successió, on de manera resumida, la corona d'Aragó recolzava el pretendent de la Casa d'Àustria, Carles d'Àustria, i la corona de Castella recolzava el pretendent francès dels Borbons, Felip d'Anjou. En el transcurs de la mateixa el pretendent borbó acabà imposant-se. Les conseqüències per la corona aragonesa foren importants. A través de successius Decrets de Nova Planta, els diferents territoris de la corona aragonesa, Aragó, Valencia, Balears i Catalunya, foren sotmeses a un seguit de transformacions de caire polític i econòmic. Dins de la primera destaca l'anul·lació dels òrgans de govern propis i la homogeneïtzació dels òrgans de govern a semblança dels existents a la corona de Castella. En l'ordre econòmic, es desposseeix de totes les rentes i possessions al Consell de Cent en el cas del principat.

En aquest context, i després d'un setge de més de 13 mesos, al setembre de 1714, Barcelona capitula davant les tropes franco-castellanes. Els vencedors inclouen dins de les actuacions a realitzar, l'enderroc de bona part del Barri de la Ribera per tal de poder construir una Ciutadella o fortalesa en aquell indret. En aquest procés d'alliberament de sòl edificat es procedeix a la destrucció de 1262 cases del barri de la Ribera i a part de les muralles de l'extrem nord est de la ciutat.

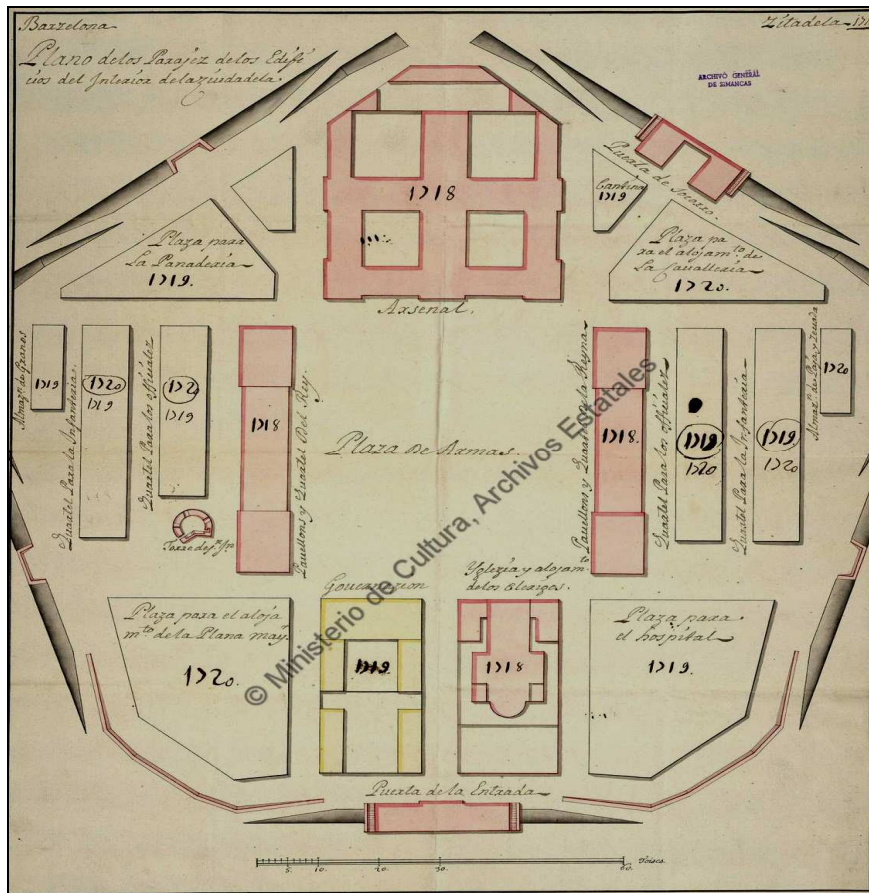

Fig. 4.- Plànol de 1718 dels edificis de la ciutadella amb els anys previstos dels inicis de l'obra. Font: Archivo general de Simancas

La construcció de la ciutadella s'adjudicà el març de 1715, s'inicià el març de 1716 i es va concloure el gener de 1725. La ciutadella estava concebuda com la estructura de caire militar més gran del moment d'Europa. Fou planificada pel enginyer militar flamenc Joris Prosper Van Verboom (1665- 1744). Aquest dissenyà al 1721, la construcció de dues contraguàrdies per millorar la defensa dels dos baluards que miraven cap a l'exterior de la ciutat, el "del Príncipe" i el de "Don Felipe", construccions que no es van dur a terme fins a la segona meitat del segle XVIII sota la direcció de l'enginyer Juan Martín Zermeno, la primera, i ja durant el segle XIX la segona.

Fig. 5.- Gravat del Port de Barcelona del segle XVIII. Encerclada la ciutadella. Font:MUHBA

La Ciutadella estigué controlant la ciutat de Barcelona durant bona part dels segles XVIII i XIX.

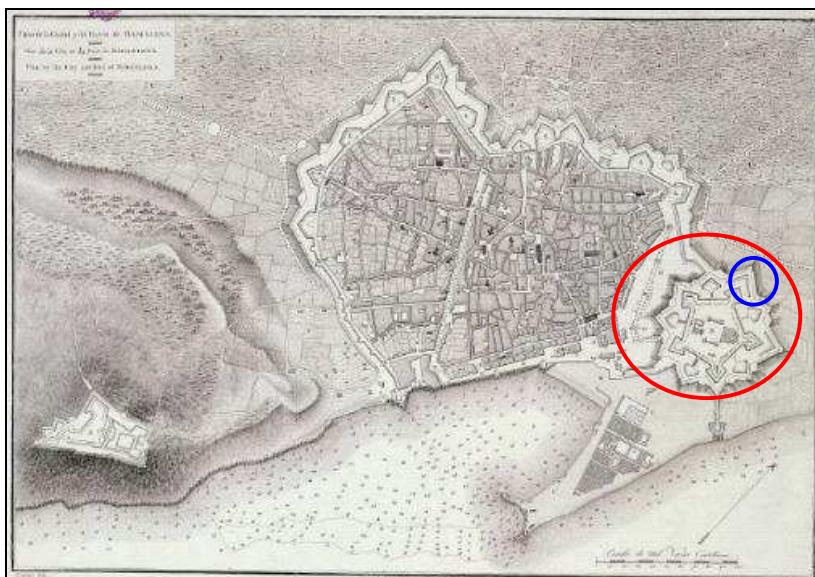

Fig. 6.- Plànol de Barcelona l'any 1806. Encerclada en vermell la ciutadella, en blau l'àrea d'intervenció. Font:MUHBA.

L'enderroc d'aquesta estructura militar fou un dels objectius que es fixà la Junta de Vigilància de Barcelona, l'any 1841 s'inicià aquest enderroc. El canvi de govern i la supressió del organisme a finals de 1841, no permeté concloure l'enderroc de la mateixa. El cap de govern el general Espartero feu reconstruir i restaurar el tram enderrocat.

Fig. 7.- Foto de les restes de la Ciutadella l'any 1874.
Autor de la fotografia: Joan Martí i Centelles.

L'enderroc parcial de les estructures de la ciutadella es feren esperar més de 25 anys. Amb la Revolució de setembre de 1868, el nou cap del govern, el general Joan Prim, coneixedor de les aspiracions municipals de suprimir la Ciutadella, decideix cedir els terreny al municipi l'any 1869 amb la obligació de construir-hi parcs i jardins. Aquesta cessió tenia com objectiu guanyar-se el favor de la burgesia industrial barcelonina. El municipi de manera immediata procedeix al seu enderroc. L'enderroc de la Ciutadella fou realitzada mitjançant brigades de voluntaris.

L'any 1871 es convoca un concurs que va quedar desert, i finalment, s'encarregà a Josep Fontserè la realització del Parc.

Fig. 8.- Plànol de la Ciutadella de 1795 on s'indica l'ús a que estava destinat cada edifici. Font: Archivo general de Simancas

La recuperació d'aquests terrenys va permetre crear un gran espai verd molt necessari en la Barcelona cada cop més massificada del desenvolupament industrial. Calien llocs on "poder respirar", quelcom molt ben definit en el lema del projecte de Josep Fontserè: "Els jardins són a la ciutat el mateix que els pulmons al cos humà". Un criteri urbanístic que avui ens sembla evident, però que al final del segle XIX no ho era tant, d'evident.

El traçat original del parc que va realitzar Josep Fontserè l'any 1872 es va modificar per acollir l'Exposició Universal de 1888 i, més tard, per instal·lar-hi el Zoo de Barcelona, un dels més importants d'Europa i que ocupa la meitat dels terrenys.

De l'antiga ciutadella militar construïda el 1716 en resten la capella castrense, obra de Pròsper Verboom (1728), el palau del governador -seu de l'Institut Escola durant la Segona República i avui un dels centres d'educació secundària de la ciutat- i l'edifici de l'arsenal, actualment seu del Parlament de Catalunya.

La resta d'edificis que hi ha al parc es van construir el darrer terç del segle XIX. El primer va ser el Museu Martorell de Geologia, d'estil neoclàssic, projectat l'any 1879 per Antoni Rovira i Trias, i que es va integrar en el disseny del parc que va portar a terme Josep Fontserè, l'any 1892.

Quant a les construccions realitzades en motiu de l'Exposició Universal de 1888, es conserva el restaurant, un edifici de maó vist, coronat de merlets, obra de Domènech i Muntaner, i pertanyent a la primera època del modernisme barceloní. S'anomenà popularment el Castell dels Tres Dragons, i des de l'any 1934 és la seu del Museu de Zoologia de Barcelona.

També van ser projectats per a l'Exposició Universal de 1888 l'Umbracle, un recinte singular dissenyat per Josep Fontseré (1883) que integra el maó, el ferro i un enllistonat de fusta que procura ombra a espècies subtropicals, i l'Hivernacle, una construcció de ferro i vidre dissenyada per Josep Amargós l'any 1884.

5. PROTECCIÓ LEGAL I ANTECEDENTS ARQUEOLÒGICS

Diferents intervencions arqueològiques han estat realitzades en l'interior del recinte del Parc de la Ciutadella d'acord amb la normativa vigent. El Parc de la Ciutadella té diferents proteccions legals.

- Bé Cultural d'Interès Nacional, en la categoria de *Jardí Artístic* pel Ministerio de Educación Nacional, Decret de 21 de desembre de 1951 (BOE, 15.01.1952).
- El Parc és inclòs al Catàleg Arquitectònic del Patrimoni Historicoartístic de la Ciutat de Barcelona de l'any 1979: A, I, fitxa 199.

- El conjunt del Parc és inclòs al Pla Especial de Protecció del Patrimoni Arquitectònic i Catàleg del districte 1-Sector oriental, número d'element:42.

D'acord amb aquesta legislació s'han realitzat diverses intervencions arqueològiques entre les que cal destacar la intervenció al Portal de Sant Daniel (2007) o d'altres com la realitzada per l'arqueòleg Oriol Achón a l'any 2010 a l'ala sud est del Parlament de Catalunya, que ha posat al descobert un antic edifici de forma rectangular, datat en època de funcionament de la ciutadella com a fortificació militar, i enderrocat durant les obres de remodelació del parc per l'Exposició Universal del 1888, la realitzada per l'arqueòleg Xavier Geis també l'any 2010 a la zona de l'ala nord del Parlament de Catalunya, on es documentà les restes d'un edifici de planta triangular que funcionava com a forn de pa en època de la ciutadella i la realitzada l'any 2008 per Miquel Gea, on es documentà un tram de la fonamentació del mur que limitava el camí cobert de la fortificació construït a meitats del segle XVIII

6. MOTIVACIÓ I METODOLOGIA

Motivació

La present intervenció ve motivada per la intenció de construir un nou dipòsit per a les aigües freàtiques i l'obertura de rases per a connectar aquest dipòsit amb la xarxa d'aigües freàtiques que actualment en ús. Aquest dipòsit afectava una superfície de 3'60 x 4'60 m. El rebaix de les terres a la zona del dipòsit, es realitzà en talús fins arribar als 4 m de profunditat. Aquest fet suposà que la superfície afectada a l'inici de la intervenció fos un rectangle de 8'85 x 9'95 m. Les rases sortien del dipòsit en direcció nord i oest amb una amplada de 1 m i una profunditat d'1 m.

Mètode

Les tasques de documentació arqueològica s'han desenvolupat seguint el mètode de registre de dades proposat per E.C. Harris i A. Carandini, modificat a partir de la pràctica arqueològica en aquest tipus de jaciment i de les circumstàncies

concretes de l'excavació. S'han distingit i retirat cada un dels diversos nivells i estrats localitzats, d'acord amb criteris estratigràfics, de textura, composició i color. Per el registre objectiu dels elements i estrats que s'exhumen es realitza una numeració correlativa d'aquests denominats *Unitat Estratigràfica* (UE), que individualitza els uns dels altres. De totes les UE se'n realitza una fitxa. En aquesta, s'indica la seva ubicació en el context general del jaciment, la descripció i la posició física respecte a la resta d'UE amb què es relaciona així com la seva datació. Els materials recuperats es separaren en bosses diferenciades per cada UE Posteriorment seran rentats, siglats i inventariats. L'estudi d'aquests materials ens permetrà acostar-nos a la datació relativa de cada UE Les sigles del material estan compostes pel numero de codi, seguit del número de UE i el número d'inventari, en aquest cas seria: 030/11 – núm. UE – núm. inventari

Els treballs es complementaran amb l'aixecament planimètric dels diferents àmbits d'actuació, tot assenyalant els diferents nivells i restes localitzades, així com també, les plantes generals del jaciment, plantes concretes i seccions que complementen la documentació de cadascuna de les tasques desenvolupades. També s'ha realitzat el corresponent reportatge fotogràfic de les mateixes.

Un cop finalitzada la intervenció es realitza la memòria definitiva, on s'inclouen els resultats i conclusions, així com també tota la documentació generada (Llistat d'UE, planimetria, documentació fotogràfica...)

Equip Humà

Per a la realització d'aquesta intervenció s'ha comptat amb un equip pluridisciplinar. Aquest ha estat format per un arqueòleg director, un topògraf i auxiliars d'arqueologia facilitats per l'obra. A més s'ha utilitzat una màquina excavadora tipus giratòria per a l'extracció de les terres.

7. TASQUES REALITZADES I RESULTATS

Les tasques realitzades a l'extrem nord del Parc de la Ciutadella es realitzaren entre els dies 18 d'abril i 1 de juliol i consistiren amb el rebaix de terres per a l'obertura d'un dipòsit per a les aigües freàtiques i l'obertura de 2 rases per a la connexió del dipòsit amb l'actual xarxa de distribució d'aigües freàtiques. També es realitzà el cobriment de dues parts d'un mur documentats a l'hora de realitzar aquests rebaixos.

7.1. DIPÒSIT

Els treballs realitzats a la zona del dipòsit s'iniciaren el propassat 18 d'abril amb les feines de rebaix de terres, aquestes es realitzaren amb una màquina giratòria petita.

Els rebaix afectava a un rectangle de 10'15 m x 8'93 m a les part superior amb un encaix de 2'77 m x 2'43 m a l'angle sud per a l'accés de la màquina. El rebaix baixava 4 metres amb un talús de dos, essent les mides a la part inferior d'un rectangle de 7'28 m per 5'20 m.

Fig. 9 Vista de la zona a rebaixar

Inicialment es va rebaixar la capa superficial, que es trobava a una cota de 7'20 m snm al centre del rebaix i formada per un nivell de terra de color marró molt fosc i moltes restes d'arrels corresponents a la capa vegetal (u.e.01), que tenia una potència de 0'10 m.

Un cop rebaixat aquest nivell, es documenta, a una cota de 7'10 m snm, un retall a 3 metres del límit nord, aquest retall (u.e.03), corresponia al rebaix de terra realitzat per a la construcció del dipòsit anterior o mòdul 1 i estava reblert per dos tipus de terra diferents, la u.e.04, que tenia una potència de 1'60 m i que estava coberta per la u.e.01, aquest estrat estava format per terres de color marró fosc amb molta resta de material constructiu i algun bloc de pedra (u.e.04). Per sota d'aquest i també reblint el retall u.e.03, es documentà un nivell de terres de 2'50 m de potència i de color ataronjat amb restes de material constructiu, alguna pedra i restes de fusta de l'encofrat del mòdul 1 (u.e.05). Ambdós estrats s'adossaven a una paret de formigó corresponent al tancament sud del mòdul 1 (u.e.10).

Fig. 10 Vista del retall u.e.03 un cop rebaixat

Un cop rebaixats aquests estrats ubicats al nord del forat i que reblen el retall 03, es procedí al rebaix dels estrats que restaven tallats per aquest retall.

Així tenim que per sota de la capa superficial, es documentà un nivell de terra amb una potència d'1m format per terres de color gris fosc bastant soltes amb restes d'arrels i materials constructius (u.e.02) que correspondria a un nivell de terres abocades allà per reomplir i anivellar el terreny. Un cop excavat aquest estrat, a una cota de uns 6'26 m snm, es localitzà un nou estrat de 0'40 m de potència format per terra argilosa de color taronja amb moltes restes de carbonats i molt compacta (u.e.06).

Fig. 11. Vista dels treballs de rebaix de la u.e.02

Aquest estrat u.e.06, cobria per una part un nivell de terres de color marró fosc amb restes de material constructiu i ceràmica vidriada moderna i restes de ceràmica del tipus blava catalana amb orla de la ditada. Aquest estrat (u.e.08) tenia una potència de 0'80 m.

Per sota també de la u.e.06 i adossant-se-li la u.e.08, es documenta, a la zona de talús de l'angle NW del rebaix, a una cota de 5'88 m snm, part d'una estructura en direcció N – S, formada per pedres de mida mitjana embegudes en morter de calç (u.e.07) que correspondrien a la fonamentació d'un mur, possiblement el de

limitació del camí cobert que envoltava la ciutadella borbònica. Degut a que l'estructura es localitzà en la zona de talús i l'obra no necessitava obrir més, només s'ha pogut documentar part d'aquesta estructura, exactament 1'75 m de llargada i 0'20 m d'amplada.

Fig. 12. Vista de l'estructura u.e.07

Un cop excavat la u.e.08, es documentà, a una cota de 5'06 m snm, un nivell de terres argiloses bastant compactes amb restes de carbonats. Aquest estrat tenia més potència que la del final del rebaix, per el que només s'ha pogut documentar 2'40 m.

7.2. RASES

Les tasques realitzades a l'extrem nord del Parc de la Ciutadella per a l'obertura de rases, s'iniciaren el propassat 20 de juny amb les feines de rebaix de terres, aquestes es realitzaren amb una màquina mixta. Es varen realitzar dues rases per tal de comunicar el dipòsit amb l'actual xarxa d'aigües freàtiques.

7.2.1. RASA 1

Els rebaix afectava a una rasa que anava de la part sud del nou dipòsit fins a la porta d'entrada del parc de la ciutadella per el passeig de Pujades, aquesta rasa tenia forma com de cadira i tenia una llargada total de 63 m, una amplada de 1'50 m i una potència de 1 – 1'20 m..

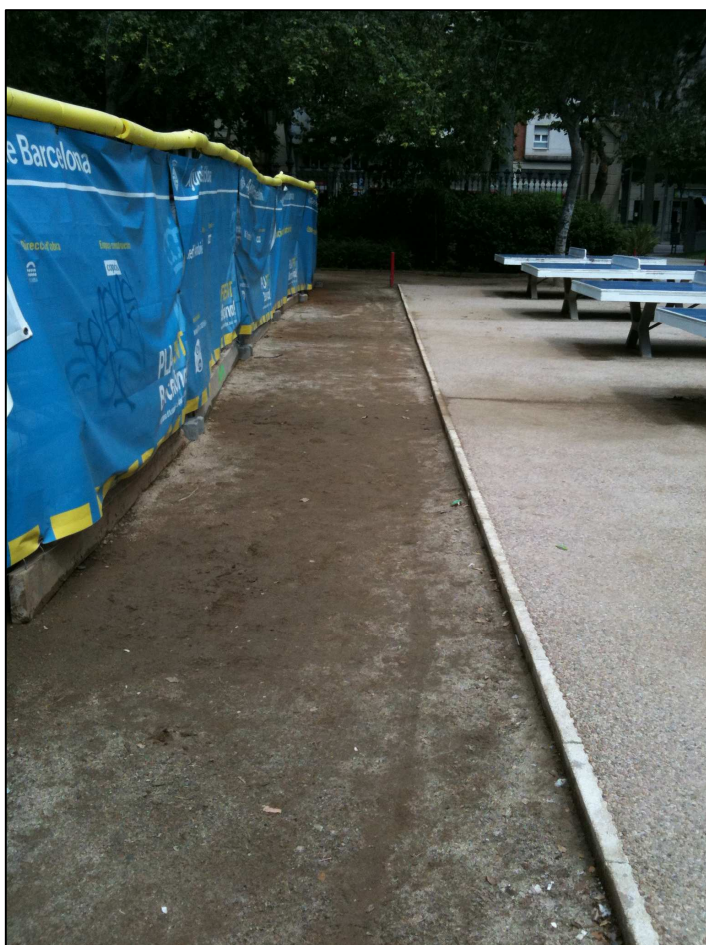

Fig. 13. Vista de la zona a rebaixar

Inicialment es va rebaixar la capa superficial, que es trobava a una cota de 7'12 m snm al centre del rebaix i formada per un nivell de terra de color marró molt clar i molt solta corresponent a la capa superficial composta de sauló i que servia com a nivell de circulació (u.e.11), que tenia una potència de 0'20 m.

Un cop baixat aquest nivell, es documenta, a una cota de 6'92 m snm, un estrat amb una potència de 1'20 m documentats i que estava coberta per la u.e.11, aquest estrat estava format per terres de color marró fosc amb molta resta de material constructiu i algun bloc de pedra (u.e.04). Aquest estrat s'adossava a una paret de formigó corresponent al tancament del mòdul 1 (u.e.10) i formava part del rebliment del retall per a la construcció d'aquest mòdul, ja documentat en el primer informe d'aquesta intervenció³

Fig. 14. Vista dels treballs de rebaix de la u.e.04

³ Xavier GEIS. *Informe d'afectació de les estructures aparegudes a la intervenció arqueològica preventiva al Parc de la Ciutadella (Passeig de Joaquim Renart). Ciutat Vella, Barcelona (Barcelonès)*. Artès, Maig de 2011. Inèdit.

Cobert per la u.e.04 i adossant-se-li aquesta també, es documenta, a 11 metres de l'angle SE del mòdul 1 del dipòsit, a una cota de 5'92 m snm, part d'una estructura en direcció N – S, formada per pedres de mida mitjana embegudes en morter de calç (u.e.07) que correspondrien a la fonamentació d'un mur, possiblement el de limitació del camí cobert que envoltava la ciutadella borbònica. Degut a que l'estructura es localitzà en la zona de la rasa i l'obra no necessitava obrir més ni rebaixar més, només s'ha pogut documentar part d'aquesta estructura en planta, exactament 1'60 m de llargada i 1'38 m d'amplada. Aquesta última xifra correspon a 5 peus castellans ($0'276 \text{ m} \times 5 = 1'375 \text{ m}$)

Val a dir que part d'aquesta tram de mur localitzat formava part del ja documentat per l'arqueòleg Miquel Gea l'any 2008, concretament els 60 cm més al sud-est del mur estaven tapats amb geotèxtil i pertanyien al que l'arqueòleg Miquel Gea va numerar com a u.e.110, com hem pogut comprovar al consultar la memòria d'aquella intervenció al Centre de Documentació del Patrimoni del Museu d'Història de Barcelona.⁴

Fig. 15. Vista de l'estructura u.e.07

⁴ Miquel GEA, Nuria CABAÑAS. *Memòria científica de la Intervenció Arqueològica al Parc de la Ciutadella. Barcelona, Barcelonès. Codi MuhBa: 139/08.* Mataró, 2009. Inèdit

Aquest mur u.e.07, a part de la terra de rebliment u.e.04, també era cobert al metre més al est per un estrat format per terres de color marró fosc amb molta resta de material constructiu, grans blocs de formigó i algun bloc de pedra (u.e.12) i que s'estenia per tota la rasa, aquest estrat formava par d'un nivell de rebliment del terreny a l'hora de construir el Parc tal i com el coneixem ara.

L'estrat u.e. 12, restava tallat per la u.e.13, que corresponia a un retall semicircular provocat a l'hora de rebaixar el terreny per construir el dipòsit de l'any 2008.

Posteriorment es va continuar amb l'obertura de la rasa fins arribar a la porta nord-est del Parc de la Ciutadella. Els estrats documentats aquí eren la u.e. 17, que consistia amb una capa de formigó armat de 20 cm de potència que s'adossava al nivell de circulació u.e.11. Aquesta capa de formigó també corresponia a un nivell de circulació, concretament a la part corresponent a la zona nord de la porta. Per sota d'aquesta u.e., es documenta ja la u.e.12.

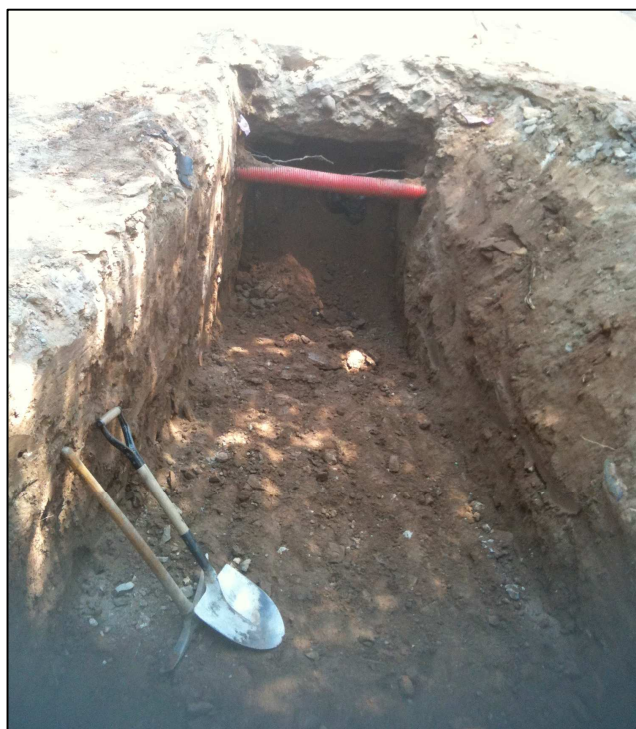

Fig. 16. Vista de part del Tram nord de la Rasa 1.

Fig. 17. Vista del mateix tram un cop la rasa gira cap a la porta

Al continuar amb la rasa, es sortí del Parc de la Ciutadella, obrint 23 metres i connectant amb la canalització central que es trobava al carrer Pujades. En aquest tram, inicialment es va documentar un nivell de rajoles de 20 x 20 x 10 cm, corresponent al nivell de circulació del carrer Pujades (u.e.14). Aquest estrat cobria una capa de formigó de 20 cm de potència (u.e.15) que actuava com a preparació del paviment. Un cop extreta aquesta capa, es documenta una capa de sauló (u.e.16) on hi habien tot de serveis en ús. Finalment i per sota d'aquest estrat, es documenta la u.e.12.

Fig. 18. Vista de la zona on es realitzarà la Rasa 1 a la zona del carrer de Pujades (fora del Parc)

A la part nord de la rasa, li sortien dues rases més per anar a connectar les tuberies a diferents tubs. Aquestes subrases tenien 3 metres de llargada i s'han anomenat rasa 1a i rasa 1b.

La rasa 1a, estava situada més a l'oest i tenia unes mides de 3 m de llarg per 3,5 m d'amplada i una estratigrafia igual que la de la rasa 1, es a dir la capa superficial (u.e.11) i el nivell de rebliment (u.e.12)

La rasa 1b, estava situada més a l'est i tenia unes mides de 3 m de llarg per 1 m d'amplada i una estratigrafia igual que la de la rasa 1, es a dir la capa superficial (u.e.11) i el nivell de rebliment (u.e.12)

Fig. 19. Vista de la Rasa 1, amb les rases 1a i 1b durant els treballs de rebaix

7.2.2. RASA 2

Els rebaix afectava a una rasa que anava de la part central de la zona nord del nou dipòsit fins a una arqueta ubicada al mig del camí més al nord del Parc de la Ciutadella, per tal de comunicar una tuberia d'aigua i un cablejat elèctric amb la xarxa de subministres actual. Aquesta rasa tenia forma com de "L" i tenia una llargada total de 78m, una amplada de 1 m i una potència de 0'90 – 1 m..

Fig. 20. Vista del tram inicial de la Rasa 2x

Inicialment es va rebaixar la capa superficial, que es trobava a una cota de 7'12 m snm al centre del rebaix i formada per un nivell de terra de color marró molt clar i molt solta corresponent a la capa superficial composta de sauló i que servia com a nivell de circulació (u.e.11), que tenia una potència de 0'20 m.

Un cop baixat aquest nivell, es documenta, a una cota de 6'92 m snm, un estrat amb una potència documentada de 0'80 m i que estava cobert per la u.e.11, aquest estrat estava format per terres de color marró fosc amb molta resta de material constructiu, grans blocs de formigó i algun bloc de pedra (u.e.12)

Fig. 21. Vista final de la Rasa 2

7.3. REBLIMENT DE LES ESTRUCTURES

Les estructures documentades durant els treballs de rebaix de la zona de dipòsit i de la rasa, van necessitar d'una afectació per a tal de continuar amb les obres. Aquesta afectació va correspondre en el rebliment indefinit de l'estructura.

Aquestes dues estructures es tractaven de les restes d'un sol mur pertanyent a un antic camí cobert que envoltava tota la ciutadella, aquest mur es va documentar en part a la zona del talús del dipòsit i per tant no afectava a la construcció d'aquest però si al posterior rebliment del rebaix. Una altre par del mur es documenta durant l'obertura de la rasa i quedava afectat també per que els tubs havien de passar per sobre, per aquest motiu es sol·licità el rebliment indefinit de l'estructura.

Fig. 22. Vista del mur u.e.07 a la zona del dipòsit tapat amb geotèxtil.

Fig.23. Vista de la zona del mur un cop cobert.

A la zona del dipòsit, Inicialment es tapà l'estructura u.e.07 amb geotèxtil per protegir-la de futures agressions, un cop realitzat això, es procedí a l'abocament de terres per a cobrir-la. Aquestes terres eren les mateixes que les extretes durant els treballs de rebaix. El procediment de rebliment de la zona a cobrir era la d'abocar la terra fins a tenir una acumulació de 50 cm i llavors compactar-la, aquest procediment es realitzà fins arribar a la part superior del dipòsit, durant aquestes tasques es cobrí el mur.

A la zona de la rasa, Inicialment es tapà l'estructura u.e.07 amb geotèxtil per protegir-la de futures agressions, un cop realitzat això, es procedí a l'abocament de uns 5-10 cm de sauló per a cobrir-la i que servis de llit per a les tuberies. Posteriorment s'aboca més sauló i per sobre terra vegetal compactada.

Fig. 24. A l'esquerra, vista del mur u.e.07 a la zona del la rasa tapat amb geotèxtil.

Fig.25. A la dreta, vista de la zona del mur un cop cobert.

8. CONCLUSIONS

La present intervenció duta a terme a l'extrem nord del Parc de la Ciutadella ens ha permès recuperar part de les estructures vinculades amb la Ciutadella que es trobava instal·lada en aquest indret a partir de 1716 i que estigué dempeus fins el 1869 moment en que s'inicià el procés d'enderroc de part de la mateixa per tal de crear un parc o jardí, tot creant un pulmó verd per la ciutat de Barcelona.

Fig. 26. Vista de tram del mur documentat el 2008. Autor: Miquel Gea

A l'any 2008 es va realitzar una intervenció en aquesta mateixa zona per a la construcció d'un primer dipòsit, al realitzar els rebaixos de terra, l'arqueòleg Miquel Gea va documentar les restes de la fonamentació d'un mur, en concret 2 metres d'una estructura que va interpretar com a molt probable que correspondria al límit del camí cobert que envoltava tota la ciutadella.

Relacionat amb això, en aquesta intervenció, s'han documentat durant el rebaix del dipòsit 1'75 m de llargada de la fonamentació d'un mur que correspondria a la continuació del mur de limitació del camí cobert ja documentat l'any 2008 i al realitzar les rases, s'han documentat 60 cm de la part de mur ja documentada per en Miquel Gea i 1 m més de mur inèdit. Aquest fet provoca que en aquesta intervenció s'hagin documentat 2'75 m de mur de limitació del camí cobert que envoltava tota la ciutadella.

Fig. 27.- Vista del mur documentat durant l'obertura del dipòsit

Fig. 28.- Vista del mur documentat durant l'obertura de les rases

9. BIBLIOGRAFIA

CIRICI, A. (1971): *Barcelona pam a pam*. Editorial Teide. Barcelona

DURAN I SANPERE, A.(1972): *Barcelona i la seva història*. Vol I. Barcelona

DDAA. (1982): *Gran geografia comarcal de Catalunya*. Vol. núm. 8. *El Barcelonès i el Baix Llobregat*. Enciclopèdia Catalana. Barcelona

DDAA. (1992): *La ciutat consolidada (Segles XIV-XV)*. Història de Barcelona. Vol. III, Barcelona

DDAA. (2001): *Patrimoni geològic de Catalunya*. Enresa.

FABRE, J; HUERTAS, J. (1977): *Tots els barris de Barcelona. L'eixample i la Barcelona vella*. Volum V. Edicions 62. Barcelona

PUIG, FERRAN (2011) "Projecte d'Intervenció Arqueològica al Parc de la Ciutadella (Passeig de Joaquim Renart), Ciutat Vella, Barcelona. Codi_ 030/11", Servei d'Arqueologia, MUHBA.

GEA I BULLICH, MIQUEL (2009): "Parc de la Ciutadella", *Anuari d'Arqueologia i Patrimoni de Barcelona 2009*, Barcelona, (en premsa).

GEA, MIQUEL; CABAÑAS, Nuria (2009). *Memòria científica de la Intervenció Arqueològica al Parc de la Ciutadella*. Barcelona, Barcelonès. Codi MuhBa: 139/08. Mataró. Inèdit

GEIS ELIAS, XAVIER (2011): *Informe d'afectació de les estructures aparegudes a la intervenció arqueològica preventiva al parc de la ciutadella, s/n. parlament de Catalunya. Ciutat vella, Barcelona (barcelonès) Codi MUHBA: 061/10, Artès, maig 2011 (Inèdit).*

GEIS ELIAS, XAVIER (2011): *Informe d'afectació de les estructures aparegudes a la intervenció arqueològica preventiva al Parc de la Ciutadella(Passeig de Joaquim Renart). Barcelona (Barcelonès). Codi MuHBa:030/11, Artès, maig 2011 (Inèdit).*

GEIS ELIAS, XAVIER (2011): *Informe d'afectació de les estructures aparegudes durant l'oberura de les rases a la intervenció arqueològica preventiva al Parc de la Ciutadella (Passeig de Joaquim Renart). Barcelona (Barcelonès). Codi MuHBa:030/11, Artès, juliol 2011 (Inèdit).*

ANNEX I: LLISTAT D'UNITATS ESTRATIGRÀFIQUES

ANNEX II: LLISTAT FOTOGRAFIES

1. Dipòsit

Foto 001: Vista inicial de part a intervenir
Foto 002: Vista dels treballs de rebaix
Foto 003: Vista dels treballs de rebaix
Foto 004: Vista dels treballs de rebaix
Foto 005: Vista dels rebaixos a la zona del retall u.e.03
Foto 006: Vista dels rebaixos a la zona del retall u.e.03
Foto 007: Vista del retall u.e.03
Foto 008: Vista del retall u.e.03
Foto 009: Vista del retall u.e.03
Foto 010: Vista del retall u.e.03
Foto 011: Vista dels treballs de rebaix
Foto 012: Vista dels treballs de rebaix
Foto 013: Vista dels treballs de rebaix, al fons es veu la fonamentació u.e.07
Foto 014: Vista de la fonamentació de mur u.e.07
Foto 015: Vista de la fonamentació de mur u.e.07
Foto 016: Vista de la fonamentació de mur u.e.07
Foto 017: Vista de la fonamentació de mur u.e.07
Foto 018: Vista de la fonamentació de mur u.e.07
Foto 019: Vista final dels rebaixos
Foto 020: Vista final dels rebaixos
Foto 021: Vista final dels rebaixos

2. Rases

2.1. Rasa 1

Foto 022: Vista inicial de la part a intervenir
Foto 023: Vista dels treballs de rebaix
Foto 024: Vista de les restes al moment de localitzar-les

Foto 025: Vista de les restes al moment de localitzar-les

Foto 026: Vista dels treballs de rebaix

Foto 027: Vista de la rasa rebaixada amb estructura al mig

Foto 028: Vista de la rasa rebaixada amb estructura al mig

Foto 029: Vista de la rasa rebaixada amb estructura al mig

Foto 030: Vista de l'estructura- mur u.e.07

Foto 031: Vista de l'estructura/mur u.e.07

Foto 032: Vista de l'estructura/mur u.e.07

Foto 033: Vista de l'estructura/mur u.e.07

Foto 034: Vista de l'estructura/mur u.e.07

Foto 035: Vista de l'estructura/mur u.e.07

Foto 036: Vista de l'estructura/mur u.e.07

Foto 037: Vista del tram nord de la Rasa 1

Foto 038: Vista dels treballs de rebaix de la Rasa 1b

Foto 039: Vista de la Rasa 1b rebaixada

Foto 040: Vista dels treballs de rebaix de la Rasa 1a

Foto 041: Vista de la rasa 1a rebaixada i el conjunt de la Rasa 1

Foto 042: Vista dels treballs de rebaix del tram nord de la Rasa 1

Foto 043: Vista dels treballs de rebaix del tram nord de la Rasa 1 un cop la rasa
gira cap a la porta

Foto 044: Vista dels treballs d'obertura de les rases a la zona de la porta del Parc
de la Ciutadella

Foto 045: Vista dels treballs d'obertura de les rases a la zona de la porta del Parc
de la Ciutadella

Foto 046: Vista de la zona on es realitzarà la Rasa 1 a la zona del carrer de
Pujades (fora del Parc)

2.2. Rasa 2

Foto 047: Vista dels treballs de rebaix de la Rasa 2

Foto 048: Vista dels treballs de rebaix de la Rasa 2

Foto 049: Vista de tram inicial de la Rasa 2 ja rebaixat

Foto 050: Vista de la zona de gir de la Rasa 2

Foto 051: Vista dels treballs de rebaix de la Rasa 2

Foto 052: Vista dels treballs de rebaix de la Rasa 2

Foto 053: Vista final de la Rasa 2

Foto 054: Vista final de la Rasa 2

Foto 055: Vista de la Rasa 2 un cop tapada

3. Cobriment estructures

Foto 056: Vista de la u.e.07 tapada amb geotèxtil per protegir el mur de possibles agressions futures a la zona del dipòsit.

Foto 057: Vista del mur u.e.07 abans del rebliment indefinit a la zona del dipòsit.

Foto 058: Vista del mur u.e.07 abans del rebliment indefinit a la zona del dipòsit.

Foto 059: Vista del procediment de cobriment del mur a la zona del dipòsit.

Foto 060: Vista del mur un cop cobert totalment a la zona del dipòsit.

Foto 061: Vista del mur un cop cobert totalment a la zona del dipòsit.

Foto 062: Vista del mur un cop cobert totalment a la zona del dipòsit.

Foto 063: Vista de la u.e.07 tapada amb geotèxtil per protegir el mur de possibles agressions futures a la zona del dipòsit.

Foto 064: Vista del procediment de cobriment del mur a la zona de la Rasa

Foto 065: Vista del mur un cop cobert totalment a la zona de la Rasa

Foto 066: Vista del mur un cop cobert totalment a la zona de la Rasa

ANNEX III: FOTOGRAFIES

Foto 13

Foto 20

Foto 27

Foto 40

Foto 44

Foto 48

Foto 59

Foto 64

ANNEX IV: PLANIMETRIA

01. Plànol de situació
02. Planta general
03. Planta general de les estructures
04. Planta de detall del mur a la zona del dipòsit
05. Planta de detall del mur a la zona de la Rasa 1
06. Secció A
07. Secció B
08. Planta de les estructures afectades